

Inhoud

Woord vooraf 7

Hoofdbagage 9

Door Adriaan van Dis

KOFFERVERHALEN

Door Karin Amatmoekrim

De koffer van Cornelis van Wees 65

De koffer van Willemiene Boerrigter 75

De koffer van Esther Slagter-van 't Land 85

De koffer van Gandolfo Profita 95

De koffer van Leny Alderliesten 107

KOFFERVERHALEN

Door Abdelkader Benali

De koffer van Abderrahim Chawki 117

De koffer van Maryann Mackay 129

De koffer van Shirley Sabaco 139

De koffer van Rob Aartsen 151

De koffer van Larysa Rusina 163

Dankwoord 173

WOORD VOORAF

Fenix is een nieuw kunstmuseum over migratie. In een historische havenloods, op dé plek van vertrek en aankomst, in de stad Rotterdam. Fenix staat in de wijk Katendrecht, in het begin van de vorige eeuw een van de eerste chinatowns van Europa, en tegenover het voormalige hoofdkantoor van de Holland-Amerika Lijn. Het gebouw van Fenix was ooit een grote op- en overslagloods. Op de kades rondom de loods begon voor miljoenen mensen een nieuw leven. Zij vertrokken per schip naar de Verenigde Staten en Canada, of zij kwamen hier aan. Op Katendrecht vonden onder meer Chinese havenwerkers, Kaapverdiaanse zeemannen en Surinaamse jazzmuzikanten hun thuis.

In de afgelopen vijf jaar ontving het museum meer dan tweeduizend koffers van over de hele wereld, in de vorm van hutkoffers, hoedenkoffers, aktetassen, rugzakken en rolkoffers. Ook reisde het team van Fenix door Nederland, de Verenigde Staten en Canada om koffers op te halen. Een van de oudste koffers

komt uit 1898 en kwam met de Trans-Siberië Express naar Nederland. De nieuwste koffers zijn kleurrijke Samsonites die vorig jaar nog werden gebruikt.

Met al deze koffers bouwde Fenix een doolhof, dat symboliseert wat het kan betekenen om je koffers te (moeten) pakken. Bezoekers kunnen in Het Kofferdoolhof dwalen en luisteren naar de verhalen van de voormalige eigenaren van de koffers, want elke koffer draagt een verhaal met zich mee.

In *Koffer verhalen* lees je tien verhalen die horen bij tien koffers uit het doolhof. Verhalen over liefde en afscheid, over thuiskomen en je thuis voelen, over heimwee en verlangen. Ze zijn gebaseerd op de waar gebeurde verhalen die de donateurs bij het inleveren van hun koffer hebben gedeeld met Fenix. Sommige donateurs vertelden hun eigen migratieverhaal, andere het verhaal van hun vader, moeder, opa of oma. Karin Amatmoekrim en Abdelkader Benali hebben de verhalen vervolgens uitgewerkt en ingekleurd. Adriaan van Dis introduceert de verhalen met een essay.

HOOFDBAGAGE

ADRIAAN VAN DIS

Al mijn have draag ik mee

CICERO

Laat je geheugen je koffer zijn

ALEKSANDR SOLZJENITSYN

IN DE BUS VAN TABRIZ NAAR DOĞUBEYAZIT. Oktober 1969. Na negen maanden reizen keer ik terug uit Afghanistan. De besneeuwde top van de Ararat doemt op. We laten een stofwolk achter op de met steengruis verharde weg. Onze kleren zien grauw van dagen reizen. Over een klein uur zullen we de grenspost bereiken. Kunnen we eindelijk de benen strekken, de geiten die ons vergezellen in het gangpad naar een plukje gras leiden. De verlamde vrouw zal door haar zoon in de armen worden genomen en liefdevol gewiegd, zoals we hem bij een plaspauze zagen doen. Wie weet mogen we onze bezwete gezichten met koel bergwater wassen. We zullen onze kelen met thee spoelen.

Naast mij zit meneer Abbas. Hij is al drie keer opgestaan om het hangslot van zijn koffer te controleren. Hij blaast het stof eruit. Prevelt. Kust het sleuteltje. Meneer Abbas gaat zijn geboorteland Perzië verlaten, zoals iedereen het toen noemde. In Istanbul zal hij de trein naar München nemen. Daar wacht een neef

hem op. Hij zal bij BMW gaan werken en rijk worden. Een auto kopen, sparen voor een huis in Isfahan en de vrouw trouwen die daar op hem wacht.

Twee keer staat hij op, drie keer. Aait zijn koffer, blaast telkens het stof weg. Als hij weer naast mij ploft, wipt hij met zijn benen. Hij is zenuwachtig. Heeft gehoord dat douaniers soms dingen stelen.

Wat zouden ze kunnen stelen? vraag ik.

Bijna gretig somt hij op: Gedroogde abrikozen. Granaatappels. Een stoffer van duivenveren, geplukt uit de zilveren Toghi-hoogvliegers. Zaad van de slaapboom. Door de woestijnwind gedroogde kruiden. Een scherf van lapis lazuli. Een sidrhoning – bitterzoet, het beste medicijn dat bijen ons kunnen schenken. Saffraan uit zijn moeders tuin. En het maanlicht, gevouwen in de plooien van zijn bidmat. Granaatappelsap – donkerpaars. Cassettebandjes met liedjes van Vigen Derderian. Een *tar* – een kleine langhalsluit. En kamelenvlees, gedroogd in de zon. Witleren laarzen om als een derwijs in te dansen.

Perzië schrijft ons uit in een groot dik boek, stemfelt en laat ons zonder al te veel gesnuffel toe tot niemandsland, maar bij de Turkse slagboom moet alle bagage eruit. En eraf: ook de kisten en manden en kippen op het dak. We geven elkaar de koffers aan, de geiten gaan door het raam – als mekkerende baby's. Onder de stoelen liggen nog dozen met verse vijgen. Bij het uitdragen lekken ze op ons grauwe goed. En wat schemert daar nog achter in het gang-

pad? Ja, ook die rol wc-papier en een westerse krant moeten mee naar buiten. Gehoorzaam stallen we alles uit. Handen woelen door onze bagage. We laten ons bekloppen en bevragen. Meneer Abbas jammert als een geüniformeerde grapjas een deuntje op zijn tar speelt. De boosheid rilt in zijn hemd. Ik zie een van mijn overhemden in een jaszak verdwijnen – het blauwgestreepte waar ik schoon mee thuis had willen komen. We protesteren. De opperdouanier rammelt dreigend met zijn sleutelbos. Als we niet inbinden, zal hij ons opsluiten zodat we kunnen afkoelen. De jonge Engelsman met zijn lange haar opgestoken onder zijn slappe leren hoed kijkt minzaam toe hoe zijn tube tandpasta wordt uitgeknepen. Contrabande? Een woord dat grenzen overschrijdt.

Na een oponthoud van ruim vijf uur mogen we onze reis vervolgen, met achterlating van een kip of twee. Een bocht en een berg verder neemt de Engelsman zijn hoed af en ontbloot een blok vette hasj die hij in zijn opgestoken haar bewaarde. Meneer Abbas bijt op zijn snor, hij kan er niet om lachen. De scherf van lapis lazuli is hem afgenomen. De geur van de bergen zat er nog in. Als je hem in je hand opwarmde, kon je er met je ogen dicht mee reizen.

IK BEN OPGEVOED MET KOFFERS VOL VERLANGEN. Met vaders hutkoffer uit Palembang. Voor zijn ogen getimmerd en met ruw linnen beplakt. Stevig op slot was die koffer: koperen lip in brede mond, en daarbo-

ven fronste wit en druipend zijn naam. Er klonk een schot als de koffer bij bezoek van de Indische ooms en tantes openging. Dan kwamen de fotoalbums tevoorschijn – vergeelde reizen achter spinnenwebbladen. En die tropenmensen maar lachen om die vrouwen in witte jurken. Rijk waren ze vroeger geweest, heel voornaam. Ze krabden het rag van de foto's, spelden de jaren in krullen geschreven en betraden de sepia tuinen door zonlicht en duimen verminkt.

Als de familie weer verdwenen was en het verlangen bij vader maar niet wou bedaren, moest ik eraan geloven. 'Kom jongen, kijk jongen, leer jongen...' Mee op zijn knie door de rimboe, met zijn door sigarettenrook vergeelde vinger langs de Postweg dwars door Java. Meereizend in de herinneringen van een man die zijn land tegen zijn zin had moeten verlaten. Zijn reislust was besmettelijk. Later zou ik ook onder de palmen lopen. Straffeloos. Niet in zijn geboorteland – daar durfde ik niet heen, bang om in de waaibomen het nachtelijk kermen van mijn vader te horen. Nee, ik zou de lauwe zonsondergangen elders zoeken. Richting India en verder. *The hippie trail*. Iemand zou een hand op mijn schouder leggen en zeggen: 'Ik zie wat in jou.' Ik zou nooit meer terugkomen. Ik zei mijn studentenkamer op, kocht het laatste model rugzak, stak mijn duim op, en lifte tot aan de Bosporus. En soms zaten ze aan je, – ach, dacht ik, als je ermee verder komt: ga je gang. In Azië wachtten de bussen. Ontelbare malen stapte ik over. Belandde in Syrië,

Irak – waar geen oorlog was –, verkocht drie keer mijn bloed in Koeweit (96 dollar voor 1 pint), duizelde bij Basra de grens weer over en stak door naar Perzië.

Zelden zoveel koffers gezien als in die negen maanden. In het gangpad of hotsebotsend boven mijn hoofd. Gezeten naast mannen – altijd mannen – die hun streek verlieten op zoek naar een betere toekomst in Europa. Ik vroeg naar wat zij achterlieten en zij vroegen mij wat hun te wachten stond. We bewonderden elkaars bagage. Het aluminium frame van mijn nylon rugzak werd alom uitgetoet. Ik boog voor een wijze koffer die in Mekka was geweest en de Kaäba had gezien. En dat alles werd in gebaren verteld. Toch groeide mijn Arabische woordenschat met de dag.

JE KUNT VAN KOFFERS GAAN HOUDEN. Ze kunnen vrienden worden die je geruststellen. Mijn hele jongenstijd heb ik naar de vluchtkoffer boven op de kast gekeken. In het rommelhuis waar we jarenlang met tientallen uit de kolonie verdreven mensen woonden, sliep ik op de overloop, tussen twee kasten stond mijn bed. Daar heb ik diep leren slapen en nog altijd kan ik tegen nachtlawaai. Boven op een van die kasten verstofte onze vluchtkoffer. Voor als de Russen kwamen. Groen was-ie – canvas met leren riemen en dofkoperen sloten. Volgepropt met angst en zekerheid: een brok Sunlight-zeep, een flesje Vademecum om wonden te ontsmetten. (De Russen trokken bij

verhoor je nagels uit en dan kon je maar beter de wonden met kamille, munt en salie op alcoholbasis spoelen.) Pleisters waren van belang. Een zakmes en een vergrootglas waarmee je de zon kon laten schroeien en vuur kon maken. Wij waren klaar voor het rode gevaar. *Wat & Hoe in het Russisch* lag boven op de geitenwollen sokken. Een paar keer per jaar werd de inhoud gecontroleerd. De knijpkat geolied. (Een zaklamp die op duimkracht werkt mag niet te luid janken.) De koffer was getuige van de Koreaoorlog. Hield zijn adem in bij de nationalisatie van het Suezkanaal. Hoorde van de inval in Hongarije.

Na de dood van mijn moeder heb ik me over alle familiekooffers ontfermd – schatbewaarder die ik ben. Het leer is gebutst. De hengsels zijn moe. Sterke armen droegen ze. Mijn moeder. Mijn vader was te zwak. En nu rusten ze uit in mijn kelder. Weer stoffig, maar vol verhalen. ‘Wij zijn,’ zeggen ze, ‘het geheugen van de familie. Wij brachten je vader naar het gesticht zodat hij daar een maand kon slapen. Je hebt geen idee hoeveel pyjama’s hij in ons propte. We droegen de petticoats van je zusters, de onverslijtbare mantelpakken van je moeder. Kogelbestendig! Jouw schoenspanners. En ja, hier staat ook de koffer waarmee je in China bent geweest. Waar je sprak met studenten die zwegen over Tiananmen. Ze schreven woorden in de lucht. De onzichtbare taal van het verzet.

Over verzet gesproken. Weet je nog hoe je enveloppen met toespraken van Nelson Mandela Zuid-Afrika